Wara t-talb qassis ieħor jidħol fil-Qaddis u jixgħel il-lampi tal-gandlier, imbagħad flimkien mal-qassis tal-inċens jieqaf fuq l-aħħar targa li tieħu għall-bitħa tal-qassisin. Il-ministri joqogħdu maġenbu, u l-qassisin l-oħra jinġemgħu ħdejn it-taraġ, isfel. Wara dan il-qassisin ta' fuq it-taraġ tal-Qaddis igħollu idejhom u wieħed minnhom dak li jmexxi s-servizzi, ibierek il-poplu.

P. P. SAYDON

DAWRA MAL-ART IMQADDSA

(*Jorbot mal-aħħar Għadd*)

Il-Monasteru ta' santa Katarina. Dak inhar stess li żorna l-muntanja ta' Sinaj, wara ikla u raqda, il-Patrijiet dawwruna l-Monasteru li jaħżen fih ġrajja ta' sittax-il mitt sena qawwija !

Li kieku kellna ngħidu l-ġrajja ta' dan il-Monasteru, konna nkunu għedna l-ġrajja tal-Monastiċiżmu tal-Lvant. Ngħidu kelmtejn fil-qosor.

Meta beda l-Monastiċiżmu, għal ħabta ta' tmiem it-tielet seklu u l-bidu tar-raba' seklu, ħafna mill-eremiti fettxew id-deżerti tas-Sirja, l-Eġittu, u s-Sinaj. Dan tal-aħħar kellu isem għalih, imħabba r-rabta tiegħu mal-iskrittura, l-aktar meta dak iż-żmien, wara l-paċi ta' Kostantinu, l-Insara bdew iż-żjajjar tagħhom lil Art Imqaddsa, fuq l-eżempju ta' santa Liena, li bdiet tibni l-knejjes biex tfakkar din, jew dik, il-ġrajja tal-Kotba Mqaddsa. F'Sinaj, l-eremiti l-ewwel ma nġabru kien f'Wadi Faran, minn fejn għaddejna. Hemm għadhom jidhru l-fdal tal-għarejjex ta' dawn il-Patrijiet u tal-Knisja Biżantina. Il-Għarab, u nies oħra tad-deżert, qatt ma ħallewhom bi kwiethom, u għalhekk kellhom idabbru rashom banda oħra, għall-anqas dawk li rnexxielhom jeħelsu mill-attakki tal-Bedwini. U marru lejn Sinaj.

Hawn fil-wied, fejn jinsab il-Monasteru, għadek tara ħafna egħrien fil-ġnub tal-iġbla. Hawn ukoll l-eremiti sabu l-inkwiet, u kellhom jaraw x'jagħmlu biex idabbru rashom. Hekk trawwam il-Monasteru tal-lum, u din hi r-raġuni għaliex mibni qisu fortezza.

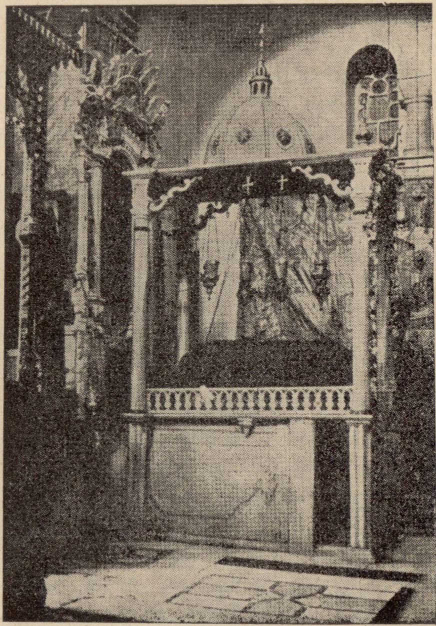

Is-Sarkofagu, jew tebut li fih jinsab il-fdal tal-ġisem ta' Santa Katarina, fil-Knisja tar-Rhieb Griegi Ortodossi, f'Ġebel Musa.

Il-Monasteru tala' ma'dwar il-kappella antika, mibnija biex tfakkar iddehra t'Alla fil-għollieqa taqbad, lil Mosè. Meta nbniet sewwa, ma nistgħux ingħidu. Tgħid ukoll it-tradizzjoni (u ma hemm xej kontra tagħha, anzi ħafna favur tagħha) li santa Liena bniet torri ħdejn din il-knisja, għal ħarsien tal-Patrijiet. Jista' jkun li hi stess waslet sa Sinaj, biex iżżur dak il-post imqaddes.

Fis-sena 530 wara Kristu, l-Imperatur Ġustinjanu dawwar din il-knisja bis-swar, u kabbarha u żejjinha. Fost ħwejjeġ oħra, l-arzella tagħha tinsab imżejna b'mużajk li jirrapreżenta t-Transfigurazzjoni. Il-fdal tal-Knisja l-qadima għadu jidher, wara l-artal il-maġġur, f'livell aktar 'l isfel.

B'dan l-isem baqgħet magħrufa din il-knisja sa kemm ma nġiebx fiha l-fdal tal-ġisem ta' santa Katarina, li mħabba fiha m'hux il-knisja biss, iżda l-Monasteru kollu ha l-isem ta' santa Katarina. L-istorja hi din:

Santa Katarina kienet ħadet il-martirju fi żmien l-Imperatur Massiminjanu. Ħames mitt sena wara l-martirju tagħha, wieħed mill-Patrijiet ta' Sinaj kellu dehra li fiha kien imgħarraf li l-għadam ta' din il-Martri, jinsab fuq il-quċċata tal-muntanja, li l-lum iġġib l-isem ta' Ġebel Katrin, fejn kienu ġebuh l-anġli. Il-Patrijiet, meta saru jafu b'dan, telgħu fuq il-muntanja Sinaj. Dan il-għadam kien inixxi ż-żejt. Darba minnhom, meta Patri Xmun kien qiegħed jilqa' u jiġbor dan iż-żejt, tliett iswaba' nqatgħu mill-id tal-qaddisa, u l-Patri ħadhom u niżżilhom miegħu fil-Monasteru.

Ta' sikwit il-Patrijiet kienu jagħmlu żjajjar fl-Ewropa biex jiġbru xi ħaġa, u qatt ma kienu jerġgħu 'l ura b'idejhom battala. Darba waħda messu Patri Xmun imur l-Ewropa, ma' dwar is-sena 1026, u ha miegħu t-tliett iswaba' ta' santa Katarina. Dawn is-swaba' ppreżentahom lid-Duka ta' Normandija, u kienu merfugħa fi knisja ħdejn Rouen. Xterdet ix-xniegħa li dan il-għadam beda jagħmel il-mirakli, u b'hekk il-fama ta' Santa Katarina xterdet mal-Ewropa kollha. U bdew il-Pellegrinaġġi lejn il-Monasteru ta' Sinaj, li minn dik il-ħabta 'l hawn ha l-isem ta' santa Katarina. Il-Patrijiet, meta raw dawn il-Pellegrini kollha, niżżlu l-fdal tal-qaddisa minn fuq Sinaj u qegħduhom fil-knisja tagħhom, fejn għadhom sal-lum. Din hi l-ġrajja tal-knisja u tal-Monasteru fi ftit kliem, kif qalielna wieħed mill-Patrijiet, li kien jitkellem bl-Ingliż m'hux ħażin, qabel ma bdejna jdawwarna dal-bini l-antik.

Il-knisja. L-ewwel ma dħalna naraw kienet il-knisja, li kif għedna, tasal sal-ewwel sekli tal-Insara. Għaliha tinżel minn daqs ħmistax-il tarġa. Kif tidħol fiha ma tistax ma tibqax miblugħ. Fejn qabel ma kontx tara ħlief ħitan għerja għal kollox, mogħdijiet dojoq u mudlama, kmamar tal-Patrijiet, ċkejkna, imħarbta, u maħmuġa, issa tilmaħ f'daqqa waħda l-glorja ta' knisja tilma bl-isfar dehbi tal-mużajk, l-ilwien tal-pittura Biżantina, it-tlellix tad-deheb u l-fidded, u l-leħħa tal-irħam fl-art, kull imkien nadif tazza.

Hawn f'din il-knisja, il-Pellegrini li ġew ma' tulek ja żmien, ħallew it-teżori tagħhom. Għaddew Imperaturi, Slaten, Prinċpijiet, Nobbli, Kruċjati, fqar u għonja, għorrief u njuranti, kbar u żgħar, min għal ħaġa u min għal oħra, kull ħadd ħalla r-rifsa tar-riġlejn tiegħu. U din il-glorja

tinsab hawn, moħbija fid-deżert! Hija talba, tielgħa bla waqfien, lejn il-kobor tal-glorja t'Alla. Kollu minnu, li dan il-għana u l-ġmiel kollu, ma jżidlu xej lill-Alla l-Imbierek; iżda huma l-espressjoni tal-qalb tal-bniedem, li jħoss ix-xej tiegħu quddiem il-kobor bla tarf t'Alla. Il-Patrijiet, li ma jħabblux rashom kif ijżommu ruħhom, jew il-kmamar tagħom ijħabbluha sewwa kif ijżommu l-knisja fejn ijqattgħu l-biċċa l-kbira ta' jiemhom, jitolbu. U ta' bil-ħaqq: din hi ġawhra mitlufa fid-deżert, simbolu u xbiha tal-ġawhra l-oħra spiritwali, moħbija f'dik l-istituzzjoni Nisranija, li ilha għal mijiet kbar ta' snin iżżejjen il-knisja mqaddsa: il-Monastiċiżmu.

Inżilna l-iskal kollu, u bdejna nersqu 'l ġewwa fil-knisja. Aktar ma mmorru, aktar bdejna nħossu bħal xi ħaġa ta' misteru; quddiem għajnejk tara jgħaddu s-snin, u n-nies li ma' tulom ħallew lil djarhom u lil qrabathom biex ġew hawn iżuru dan il-post imqaddes. Inkella jgħaddu jiemhom fit-talb u l-penitenza. Kull fejn iddawwar wiċċek, lampieri tal-fidda jixgħelu, pittura biżantina mal-ħitan, mużajk mas-saqaf, l-aktar fl-arzella ta' fuq l-artal.

Il-knisja, bħal bażilki l-qodma kollha, hi mqassma fi tlieta: navi tannofs, mifruda miż-żewġ navi talġnub minn ringieli ta' tnax-il kolonna l-waħda. Kull waħda minn dawn il-kolonni għandha fiha l-fdal tal-Martri.

Il-knisja Griega, jkun fiha dik li jgħidulha *ikonostasis*, li m'hix ħaġa oħra ħlief ħajt li jifred is-santwarju mill-bqija tal-knisja, fejn ikunu n-nies. Ma' dan il-ħajt ikun hemm imdendla, jew impinġija, xbihat tal-qaddisin, fosthom ta' Kristu u tal-Madonna, li ma jonqsu qatt; il-Madonna bit-titlu fuqha ta' *Omm Alla*. Wara dan il-ħajt hemm l-artal, u fuqu l-arzella bil-mużajk, tat-Transfigurazzjoni ta' Kristu, magħmul fi żmien l-Imperatur Ġustinjanu. Mal-ħitan hemm mużajk li jirrapreżenta lil Mosè quddiem il-għollieqa tinħaraq, u ieħor Mosè wkoll, jilqa' l-Liġi minn għand Alla, fuq Sinaj.

Taħt il-mużajk tan-nofs hemm miktub: *Fl-Isem tal-Missier u tal-Iben u tal-Ispirtu s-Santu. Dan ix-xogħol sar mill-Qassis Theodoru għas-salvazzjoni ta 'dawk li taw l-offerta tagħhom għalih, meta Lonġinu, Qassis qaddis kien Pirjol.* Hawn hu l-iskop tat-tiżjin tal-knejjes: glorja 'l Alla u s-salvazzjoni tal-erwieħ. Għanijiet oħra jħassru kollox.

Il-knisja hi mudlama, dana apposta, biex tieħu dik l-arja ta' misterjuża, li ma tistax ma tiġbrokx fil-Mulej.

'Il ġewwa, fil-lemin, ma' ġenb l-artal, hemm il-fdal tal-ġisem ta' santa Katarina merfugħ f'sarkofagu tal-fidda, fuqu disa' lampieri, tal-fidda wkoll, jixegħlu. Qabel ma fetħilna s-sarkofagu biex naraw x'hemm ġewwa, il-Patri xegħel ix-xema'. Kif neħħa l-għatu, bqajna skantati b'li rajna: żewġ kaxxi tad-deheb mas-tizz; f'waħda kien hemm katavru mgħobbi u mżejjen b'għadd kbir ta' ċrieket miżgħuda b'ħaġar prezzjus, rubini, djamanti, fided u deheb. Hawn tinsab santa Katarina midfuna fil-ġawhar, xhieda tal-imħabba tal-fidili lejn din il-qaddisa, li xegħlet l-immaġinazzjoni tal-Ewropa u l-Lvant għal mijiet ta' snin sħaħ.

Minn hawn il-Patri ħadna l-kappella tal-Għollieqa taqbad. Din hija l-eqdem biċċa tal-knisja, li tasal sa l-ibgħed żmenijiet. Qabel ma dħalna,

kellna nneħħu ż-żraben — tiftakru li meta Mosè ried jersaq jara x'kienet il-għollieqa tixgħel, Alla amar għalih li jneħħi l-qorq, għax dik kienet art qaddisa; hekk għamilna aħna. Ġewwa tilmaħ artal, taħtu tliet lampieri jixegħlu fuq pjanċa tal-fidda li timmarka fejn hu l-post fejn kienet il-għollieqa. Il-kappella hi kollha kemm hi mudlama, għal kollox, il-Patrijiet jgħidu li darba fis-sena biss ix-xemx jirnexxilha tidħol f'din ir-rokna.

Fl-aħħar ħriġna mill-knisja — knisja li kif għedna hi mistura fid-dalma li timlieha, dalma li tnissel sens ta' biża' quddiem il-glorja ta' Kristu trasfigurat,u fl-istess ħin ta' ġabra fil-kobor bla tarf t'Alla l-Imbierek; dak Alla li f'dan il-post mexxa tarġa 'l quddiem il-pjan tas-salvazzjoni tagħna l-bnedmin.

DUN KARM SANT.

"FIRXA" JEW "FARXA"?

F'dan il-Qari ġie li ktibna xi kelma fuq ix-xebh li hemm bejn il-lsien Arâmi, li bih kien jitkellem Ġesù (u n-nies tal-Palestina fi żmienu), u l-Malti. Issa hawn sa naraw ħaġa oħra li turi x-xebh bejn il-Malti u l-Arâmi, u ħin wieħed turi wkoll li l-Ewwel Evanġelju li nkiteb, kien tas-sew bl-Arâmi, m'hux bil-Grieg.

Aħna l-Maltin għandna l-verb: *firex, jifrex* (u *ferrex, ijferrex*), li jfisser: *tonxor, tfettaħ,* jew *tistendi* xi ħaġa. Dik il-biċċa drapp li tiddendel quddiem bieb, (il-purtiera), nistgħu ngħidu li hi *firxa*, għax tkun *mifruxa*, m'hux imkebba; mifruxa, biex min ikun barra ma jarax mill-bieb 'il ġewwa x'hemm.

U aħna, bil-Malti wkoll, bħal xkaffa fuq il-bieb (ta' dari, għax dażżmien qajla baqa' minnhom, għajr f'xi bieb qadim għall-aħħar), ngħidulha *farxa*. Ara l-qawl: "Għal Milied arfa' buqek fuq il-*farxa* tal-bieb".

Mela, hawnhekk, bil-Malti għandna żewġ kelmiet: "firxa" u "farxa", li waħda tista' tfisser *purtiera* biex tgħatti l-bieb, u l-oħra tfisser *għuda*, jew ħaġra ċatta, li tkun min-naħa għall-oħra, fuq il-bieb.

It-tliet Evanġelisti Sinottki għandhom miktub li waqt li miet Ġesù, il-*purtiera* tat-Tempju, jiġifieri l-*firxa* (bil-Grieg: *katapetasma*), inqasmet min-nofs, minn fuq s'isfel, fi tnejn. (Mark, XV, 38; Matt. XXVII, 51; Luqa, XXIII, 45). Imma san Ġlormu jgħid li fl-Evanġelju tal-Għebrîn, li hu qadim daqs l-Evanġelji Kanonki, u li san Ġlormu n-nifsu kien jaħseb li hu kien l-Evanġelju oriġinali li kiteb san Mattew, kien hemm miktub li m'hux *il-purtiera* nqasmet, imma *l-farxa*, jiġifieri l-blata ta' fuq il-bieb, li kienet kbira għall-aħħar (San Ġlormu, "Itri lil Hedibja". Ara l-ktieb "Apocriphal N.T." Ta' Montague James).

L-Arâmi kien jinkiteb mingħajr vokali, u minn dan l-iżball li ttieħed jidher ċar li l-kelma fl-Evanġelju ewlieni kienet miktuba FRXA; għal hekk kien hemm min qraha *firxa*, purtiera, u min qraha *farxa*, blata ta' fuq il-bieb.

Ħa li jagħmel imlieh li l-għâtel, ka man jadwi xamgħa lix-xitan. *Min jagħmel il-ġid lil ħażin, bħal wieħed li jixgħel xemgħa lix-xitan.* Jekk tagħmel il-ġid lil bniedem ħażin, b'dak il-ġid li għamiltlu, jara kif jinqeda biex jagħmel il-ħsâra lilek jew lill-għajrek.